

ומאי שנא התם, בתחילת פרק שני [מא א], דתני, ששונה בה התנא "האיש מקדש בו ובשלוהו", ומכנה את האירוסין בלשון "קידושין", ולא בלשון קנין? (11)

ומבאר הגמרא: התנא נוקט כאן לשון "קנין" ולא לשון קידושין, משום דקא בעי למיתני, היות והוא רוצה לשנות בהמשך המשנה, שאחת מן הדרכים שהאשה נקנית בהן, היא על ידי נתינת כסף.

ומצאנו שהתורה קוראת לנתינת כסף — "קנין".

ומבאר הגמרא:

וכסף מנלן, מנין שהאשה נקנית בו?

גמר למד התנא את קנין הכסף באשה בגזירה שוה "קחה" — "קחה", משדה עפרון, שנקנה בכסף.

כתיב הכא, נאמר כאן, בענין אירוסים אשה, לשון "קחה" [דברים כב]: "כי יקח איש אשה".

וכתיב התם, נאמר גם בענין קנין שדה עפרון לשון "קחה" [בראשית כג] "נתתי כסף השדה, קח ממני".

ומלמד הכתוב בגזירה שוה —

כשם שה"קחה", הלקחה המוזכרת בשדה עפרון, היא קנין כסף [כמו שנאמר שם בפסוק, וכפי שתבאר הגמרא מיד], כך גם ה"קחה" המוזכרת בכתוב בענין אירוסים אשה, היא קנין כסף.

וה"קחה" שהוזכרה בשדה עפרון, איקרי נקראת "קנין" —

דכתיב בענין שדה עפרון [בראשית מט] "השדה אשר קנה אברהם".

אי-נמי, יש מקור נוסף לכך שקיחת שדה ב-ב בכסף נקראת "קנין". לפי שנאמר [ירמיה לב] "שדות בכסף יקנו". (12)

ומאחר שכסף של קידושי אשה נלמד מכסף קנית שדה, שנקרא "קנין", לכן תני, שנה התנא במשנתנו, "האשה נקנית בשלש דרכים", שאחד מהם הוא קנין כסף.

לדקדק על המילה "נקנית". עיין שם.

12. פסוק זה נאמר בספר ירמיה.

וקשה: הרי הבאנו מקור מן התורה שקיחה נקראת קנין [שנאמר: "השדה אשר קנה אברהם"]. ומקור מן התורה עדיף ממקור מספר ירמיה. ואם כן מדוע הגמרא מוסיפה ומביאה פסוק מספר ירמיה?

ותירצו התוספות: הפסוק שנאמר בתורה אינו ראיה מספקת, מפני שאפשר לפרש את הפסוק "השדה אשר קנה אברהם" היינו בקנין חזקה או שטר, [מלבד הכסף ששילם בדמי הקרקע]. שהרי

לעיני הזקנים וחלצה נעלו מעל רגלו, וירקה בפניו [על גבי קרקע. רש"י], וענתה ואמרה: ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו".

11. כאן הגמרא מקשה מדוע התנא נוקט כאן לשון קנין, ולהלן [בפרק ב] לשון קידושין. ובסמוך הגמרא מקשה מדוע התנא דיבר במשנתנו על האשה ["האשה נקנית"]. ואילו להלן [בפרק ב] התנא דבר על האיש ["האיש מקדש"].

הראשונים הקשו מדוע הגמרא לא מדקדקת תחלה על המילה "האשה". ורק אחר כך ראוי

עד כאן התבאר מדוע שנינו במשנתנו "האשה נקנית", בלשון קנין.

אך עדיין יש לשאול: מאחר שמשנתנו קוראת לאירוסין בלשון קנין, מדוע שינתה המשנה להלן את לשונה, בתחילת פרק שני, ואמרה "האיש מקדש"?

וניתני התם, נשנה אף שם, "האיש קונה" [בלשון קנין]!

ומתצינן: **מעיקרא**, **תני לישנא דאורייתא**. בתחילה שנה התנא לשון קנין, שהוא לשון התורה [וכדלעיל].

ולבסוף, **תני לישנא דרבנן**. ואחר כך שנה התנא לשון קידושין, שהוא לשון חכמים.

ומאי לישנא דרבנן, מהו ביאור לשון "קידושין", שהוא לשון חכמים?

דאמר לה אכולי עלמא כהקדש.

שעל ידי הקידושין, האדם אוסר את אשתו לכל העולם זולתו, כשם שהקדש מיועד רק לגבוה, ואסור על הכל.⁽¹³⁾

ועתה הגמרא מבארת מדוע משנתנו מדברת על ההיקנות של האשה לבעלה [האשה נקנית], ולא על הקנין שעושה האיש באשה ["האיש קונה"].

ודנה הגמרא: **וניתני כא**, מדוע שלא ישנה כאן התנא "האיש קונה", כשם שלהלן,

בתחילת פרק שני, שנינו "האיש מקדש" [בלשון חכמים]!

ומתצינן: **משום דקא בעי למיתנא סיפא**, משום שהתנא רצה כאן לשנות בסיפא [בהמשך דבריו] "וקונה את עצמה", **בדידה**, שלשון זו היא לגבי האשה —

לכן תנא נמי רישא, **בדידה**. אף ברישא שנה התנא "האשה נקנית", שלשון זו היא לגבי האשה.

ומקשינן: מדוע הוצרך התנא לשנות בסיפא "וקונה את עצמה", שהיא לשון לגבי האשה?

וניתני, מדוע שלא ישנה התנא "האיש קונה את האשה בשלש דרכים, ומקנה אותה לעצמה בשתי דרכים", כשם שלהלן שנינו "האיש מקדש", בלשון שהיא לגבי האיש?!

ומתצינן: **משום דאיכא**, היות ובין שתי הדרכים שהוזכרו בסיפא, יש גם את **מיתת הבעל**.

ואי אפשר לומר שהבעל מקנה את האשה לעצמה במותו, משום **דלאו איהו קא מקני**, שבמיתתו לא מקנה הבעל לאשה את עצמה, אלא **מן שמיא הוא דמקני לה!**

במיתתו, שהיא משמים, פוקעת מאליה בעלות האיש על אשתו, וכאילו הקנו לה משמים את עצמה.

לא נאמר "אשר קנה אברהם בכסף". וכן כתב הריטב"א.

שמקודשת היינו אסורה כהקדש, אם כן "מקודשת לי" היינו אסורה לי. והרי אדרבה על ידי הקידושין האשה נאסרת על כל העולם מלבדו!

ופירשו תוספות: "לי" היינו בשבילי. כלומר

13. וקשה: הרי המקדש אומר לאשה "הרי את מקודשת לי". ומאחר שהגמרא מפרשת

ומאחר שבסיפא הוצרך התנא לומר "וקונה את עצמה", לפיכך גם ברישא הוא שנה "האשה נקנית" [בלשון שהיא לגבי האשה].

ואי בעית אימא, ואם תרצה, תוכל לומר טעם נוסף, המסביר מדוע התנא לא שנה במשנתנו "האיש קונה" כדרך שאמר להלן "האיש מקדש" –

אי תנא, אילו היה התנא שונה במשנתנו "האיש קונה", הוה **אמינא**, הייתי אומר שיש בידו של האיש לקנות את האשה **אפילו בעל כרחא**, בניגוד לרצונה.

לפיכך **תנא** "האשה נקנית", שלשון זו משמעותה היא, דרך קנין הנעשה **מדעתה**, אין, [כן]. אבל קנין הנעשה בה **שלא מדעתה** – לא תופס בה! (14)

ועתה הגמרא מבארת מדוע שנינו "שלש דרכים", ושלש הוא לשון נקבה, ולא שנינו "שלשה דרכים", בלשון זכר:

ודנה הגמרא: **ומאי איריא**, מהי הסיבה, **דתני** ששונה התנא במשנתנו "שלש" בלשון נקבה?

ליתני "שלשה"?! ראו לו לתנא לשנות

הרי את מקודשת [אסורה כהקדש] לכל העולם, בשבילי [לצרכי].

ומכל מקום, פשוט הלשון "מקודשת לי", הוא – מיוחדת ומזומנת לי. ועיין תוד"ה דאסר. ובהערות שם.

14. קשה: איך היה עולה בדעתנו לומר שאפשר לקדש אשה בעל כרחא? הרי לא מצאנו בשום מקום שאפשר לאלץ את האדם להקנות דבר בעל כרחו!

תירץ הרשב"א: מדובר באופן שהאיש הכריח את האשה לומר שהיא מסכימה לקידושין. ואמרה רוצה אני. וכעין דברי הגמרא במסכת בבא בתרא [מז ב]:

"אמר רב הונא: תליוהו וזבין זביניא זביניא". כלומר, אדם שתלו אותו או יסרו אותו עד שמכר וקיבל מעות ואמר "רוצה אני", מכירתו מכירה. ונחלקו אמרימר ורב אשי [שם מז ב] באשה שקבלה קידושין בעל כרחא, ואמרה "רוצה אני". שהרי זה כעין מכר שמוכרת עצמה לאיש [רשב"ם שם]:

דעת אמרימר שקידושיה קידושין, אבל רב אשי סובר, שמאחר שהבעל עשה שלא כהוגן,

קנסוהו חכמים והפקיעו את קידושיו. וסוגית הגמרא כאן היא כדעת רב אשי, ומטעם זה הגמרא מבארת שמשנתנו משמיעה שאם האיש כפה את האיש לקידושין, אין קידושיו קידושין.

ועיין עוד ברשב"א ובעצמות יוסף ופני יהושע. ועיין בחידושי הגרנ"ט.

ובמסורת הש"ס ציין שני מקומות בדברי רש"י, להלן, ובמסכת יבמות, שהביא שני טעמים חלוקים כדי להסביר מדוע אין האשה מתקדשת בעל כרחא.

להלן בדף מד א ביאר רש"י, שהיות והאשה מקנה את עצמה לבעלה, צריך את דעת המקנה לצורך הקנין, כמו בכל מקום שבו מקנה האדם דבר לחבירו.

ואילו במסכת יבמות דף יט ב [בהסבר הענין שאין קידושין תופסים ביבמה בעל כרחא, כמו שבכל אשה לא תופסים קידושין בעל כרחא], מבאר רש"י שאין אשה מתקדשת בעל כרחא משום שכך משמע מדברי הכתוב "והלכה והיתה לאיש אחר". "והיתה" [שהוא לשון הוויית קידושין] מדעתה, ולא בעל כרחא.

וביאר רבותינו האחרונים, שאמנם מסברא

"שלושה", בלשון זכר, שהרי כל התורה בלשון זכר נאמרה! (15)

ומתצינן: **משום דקא בעי למיתני דרך**. התנא רצה לשנות במשנתנו לשון "דרך" ומהטעם שיבואר להלן, ולכן הוצרך לומר "שלוש דרכים" [בלשון נקבה], מפני ש"דרך" — **לשון נקבה הוא**.

והראיה, **דכתיב** [שמות יח]: **והודעת להם את הדרך** [אשר] **ילכו בה**.

אך הגמרא מקשה על תירוץ זה, משום שמצינו "דרך" שהיא לשון זכר, בלשון חכמים —

אדם שיצאה ממנו זיבה, הרי הוא טמא בטומאת "זב", שהיא טומאה חמורה יותר מטומאת בעל קרי [מי שיצאה ממנו שכבת זרע רגילה]. (16)

ונאמר בענין הזב [ויקרא טו א]: "איש איש כי יהיה זב מבשרו". ודרשו חכמים מ"זב מבשרו": אימתי הוא זב? — כשיצאה ממנו הזיבה מאליה, בלא שהיתה סיבה חיצונית

שמחמתה הוא ראה זיבה. אך אינו נעשה זב כשיצאה ממנו הזיבה לאונסו.

ולכן, אם היתה סיבה חיצונית שמחמתה הוא ראה זיבה, הרי הוא טמא בטומאת קרי בלבד, שהיא טומאה קלה. (17)

ושנינו בענין זה [זבין ב ב]: בשבעה דרכים בודקין את הזב [אם זיבתו היא דבר הבא מאליו, או שמא ראה זיבה מחמת אחד משבעת הדברים הללו]: במאכל, במשתה, ובמשא, בקפיצה, בחולי, ובמראה, ובהרהור.

ומקשינן: **ואלא**, מאחר שאמרנו לעיל ש"דרך" לשון נקבה הוא, הרי יש להקשות על **הא דתנן במסכת זבים "בשבעה דרכים בודקין את הזב"** — מדוע שנינו "שבעה" בלשון זכר?

ניתני [ראוי היה לו לתנא לשנות] **"שבע דרכים"**, בלשון נקבה!

ומתצינן: שנה התנא "שבעה", **משום דקא בעי**, שרצה התנא **למיתני** לשנות "דרך" [שבעה דרכים], **ואשכחן**, ומצאנו לשון

צריך את דעת האשה לקידושין משום שיש צורך בדעת המקנה, אבל בקידושי מאמר של יבמה, כיון שיכול היבם לייבם אותה בעל כרחו, ולהיות בעלה בלי "דעת מקנה" של האשה, הוסיף שם רש"י שממשמעות הפסוק לא יתכן קידושין באשה בעל כרחו, אפילו ביבם שיכול לייבמה בעל כרחו.

ב. הקשו תוספות: מדוע שנינו בסיפא "יבמה נקנית" שמשמע שרק מדעתה אפשר לקנותה, הרי יבמה נקנית אפילו בעל כרחו! [ע"ש ד"ה אי מה שתירצו].

והרמב"ן והרשב"א וריטב"א תירצו שיבמה

נקנית אפילו שלא מדעת היבם. ולפיכך אין לשנות "האיש קונה בעל כרחו" שהרי אין זה תלוי באיש. ולפיכך שנינו "היבמה נקנית". והיינו מאליה בלא דעת אף אחד מהם, ועיין שם עוד.

15. תוספות. ועיין ריטב"א.

16. עיין מסכת זבים פרק ה.

17. תפארת ישראל זבין ב ב.

"דרך" דאיקרי, שנקראת בלשון זכר —

דכתיב [דברים כח]: "בדרך אחד יצאו אליך, ובשבעה דרכים ינוסו לפניך".

ומיד תמהה הגמרא:

אי הכי [אם כן], שכתב התנא "שבעה" משום שרצה התנא לשנות "דרך", וסמך התנא על לשון המקרא ש"דרך" היא לשון זכר —

א. קשו קראי אהדדי. הרי יש קושי בסתירת הפסוקים זה את זה.

לפי שפסוק אחד אומר "והודעת להם את הדרך ילכו בה", בלשון נקבה, ואילו הפסוק השני אומר "בדרך אחד יצאו אליך", בלשון זכר!

ב. וכמו כן, קשיא נמי מתניתין אהדדי. אף המשניות סותרות זו את זו. שבמשנתנו שנינו "האשה נקנית בשלש דרכים", בלשון נקבה. ובמשנה אחרת שנינו "בשבעה דרכים בודקים את הזב", בלשון זכר!

ומתריצין:

א. קראי אהדדי — לא קשיין. הפסוקים אינם סותרים זה לזה מפני שלפעמים ראוי

להתייחס ל"דרך" כלשון זכר, ולפעמים כלשון נקבה.

הכא, כאן [בשמות יח] שנאמר "והודעת להם את הדרך ילכו בה", דבתורה קאי, שהפסוק מדבר על דרך התורה, ותורה איקרי נקראת בלשון נקבה, דכתיב [תהילים יט] "תורת ה' תמימה, משיבת נפש", לפיכך כתב לה "דרך" בלשון נקבה [הדרך ילכו בה].

ואילו התם [בדברים כח], שנאמר "בדרך אחד יצאו אליך", דבמלחמה קאי, שהפסוק מדבר בענין המלחמה, שילחמו האויבים בעם ישראל [שיצאו למלחמה מאוחדים בדרך אחד, ולבסוף יתפזרו וינוסו בשבעה דרכים]. דדרכו של איש לעשות מלחמה, ואין דרכה של אשה לעשות מלחמה, לפיכך כתב לה "דרך" בלשון זכר [בדרך אחד, ובשבעה דרכים].⁽¹⁸⁾

ב. מתניתין אהדדי — לא קשיין. גם המשניות אינן סותרות זו לזו —

הכא, כאן במשנתנו, דלגבי אשה קאי, שמדובר בה בענין האשה, קתני לה, שנינו "דרך" בלשון נקבה.

ואילו התם במסכת זבין [ששנינו בשבעה דרכים בודקין את הזב], דלגבי איש קאי,

18. הקשו תוספות: א. מלחמה נקראת בלשון נקבה. שנאמר [שמואל א לא]: "ותכבד המלחמה אל שאול"!

ב. כשם שדרכו של איש לעשות מלחמה, ואין זו דרכה של אשה, כך דרכו של איש ללמוד תורה ואין זו דרכה של אשה!
ותירצו תוספות: הפסוק שמדבר בתורה,

מדבר בתורה עצמה שהיא נקראת דרך. ואין הפסוק מדבר על לומדיה והתורה נקראת בלשון נקבה. אבל הפסוק "בדרך אחד יצאו אליך" מדבר על אנשי המלחמה ולא על המלחמה עצמה. ואנשי המלחמה הם זכרים. [ועיין רמב"ן וריטב"א ותלמיד הרשב"א ועצמות יוסף].

שמדובר שם רק בענין איש שראה זיבה, ולא באשה שראתה זיבה, היות דרך דרכו של איש ליבדק שמא ראה זיבה מחמת אונס ואינו טמא בטומאת זב, ואולם אין דרכה של אשה ליבדק —

דהא אשה נמי בראיית זיבת דם באונס, מיטמאה. שהרי אשה שראתה זיבת דם שלא בזמן הראוי לימי נדתה, אפילו אם ראתה את הדם באונס, הרי היא טמאה בטומאת זבה (19) —

לכן תני, שנה שם התנא "דרך" בלשון זכר ["בשבועה דרכים בודקין את הזב"].

לסיכום: המילה "דרך" משמשת בלשון זכר ובלשון נקבה. ולכן, כאשר מדובר בענין שנקרא בלשון נקבה, אזי "דרך" משמשת בלשון נקבה. ולפיכך שנינו במשנתנו "האשה נקנית בשלש דרכים" [דהיינו בלשון נקבה], ולא שנינו "בשלש דרכים" [דהיינו בלשון זכר].

ומקשינן: מאי טעמא תני "שלש"? מאיזה טעם שנינו במשנתנו "שלש" [בלשון נקבה]? הרי זהו משום ששנינו דרכים ["בשלש דרכים"]! ואם כן קשה:

ניתני "דברים", היה ראוי לשנות את משנתנו בלשון "דברים" שהוא לשון זכר, וניתני שלשה, וממילא היינו שונים "האשה נקנית בשלשה דברים" [בלשון זכר], שהרי כל התורה נאמרה בלשון זכר! (20)

ומתצינן: משום דקבעי למיתני "ביאה", שהתנא רצה לשנות במשנתנו ביאה [שהיא אחת מהדרכים שבהן האשה נקנית], וביאה איקרי "דרך".

כדכתיב [משלי ל יט]: "ודרך גבר בעלמה".

ונאמר [שם פסוק כ]: "כן דרך אשה מנאפת".

ולכן התנא שנה במשנתנו "בשלש דרכים", ולא שנה "בשלשה דברים".

ומקשינן: הא תינח, התירוץ דלעיל [שביאה נקראת דרך], מיישב רק לענין ביאה, שהיא נקראת דרך.

אבל בענין כסף ושטר, שלא מצאנו שהם נקראו "דרך", מאי איכא למימר, מה יש לומר? מדוע משנתנו קראה להם "דרכים" ולא "דברים"?

ומתצינן: משום ביאה הוצרך התנא לקרוא לכולם "דרכים".

[שהרי שנינו "בשלש דרכים". ואחת מהן היא ביאה. ובעל כרחך אי אפשר לשנות לכולם אלא לשון אחת].

ותמהינן: וכי תני תרתי אטו חדא? וכי התנא שינה את לשון כסף ושטר [שהם שני דברים]. משום ביאה [שהיא דבר אחד]?

ואפילו באונס. [יתכן שהלימוד הוא מכך שהמילה "זוב" מיותרת].

20. תוספות ד"ה ליתני שלשה].

19. שנאמר [ויקרא יט]: "ואשה כי יזוב זוב דמה". מכאן שאפילו באונס היא נעשית זבה. רש"י על פי הגמרא במסכת נדה [לו ב]. ופירש רש"י שם שמהמילה "זוב" משמע כל זוב שהוא

והרי ראוי ללכת אחר הרוב ולשנות "דברים"!

ליתני "דברים" ! היה ראוי לתנא לשנות "דברים", ומדוע שנינו "בשבעה דרכים"?

ומתריצין: הנך נמי, אף בכסף ושטר שהאשה מתקדשת בהם, צורך ביאה נינהו [הם].

ומתריצין: התם, הא קמשמע לן, שם התנא רצה להשמיענו דבר זה:

ואי בעית אימא, יש טעם נוסף להסביר מדוע שנינו "דרכים" ולא "דברים" —

דדרכא דמיכלא יתירא, לאתויי לידי זיבה.

ודרכא דמישתיא יתירא, לאתויי לידי זיבה.

הא מני, משנתנו בשיטת מי היא אמורה? — בשיטת רבי שמעון היא.

שדרך אכילה מרובה ושתייה מרובה [שנמנו במשנה שם בשבעת הדרכים שבודקין את הזב] להביא את האדם לידי זיבה [וכדאי לאדם להמנע מכך].

דתניא: רבי שמעון אומר: מפני מה אמרה תורה [דברים כב]: "כי יקח איש אשה", ולא כתב "כי תלקח אשה לאיש"?

ולכן נקט התנא לשון "דרכים", כי אלו הן באמת ה"דרכים" המביאות זיבה.

מפני שדרכו של איש לחזור על אשה, ואין דרכה של אשה לחזור על איש.

ועתה הגמרא מביאה משנה נוספת ששנינו בה "דרכים". וגם בה יש לשאול, מדוע לא שנינו "דברים" —

משל לאדם שאבדה לו אבידה —

מי חוזר [מחזור] על מי? — בעל אבידה מחזור על אבידתו!

בענין מצות התלויות בארץ, יש כמה הבדלים בין פירות האילן לירקות:

וכיוצא בזה האיש מחזור אחר האשה, שהיא הצלע שנלקחה ממנו, והרי היא כאבידה.⁽²¹⁾ ומאחר שבקידושין דרך ארץ הוא שהאיש מחזור אחר האשה, לכן שנה רבי שמעון את משנתנו בלשון דרך ["שלוש דרכים"].

א. דיני ערלה ורבעי — נוהגים רק בפירות האילן ולא בירקות.

ב. לענין שביעית — פירות האילן שחנטו בשנה השביעית יש בהם קדושת שביעית, אפילו אם נלקטו אחר שביעית.

עד כאן הגמרא ביארה מדוע התנא שנה את משנתנו בלשון "דרכים", ולא בלשון "דברים".

ואם חנטו בשישית, אין להם דין פירות שביעית, ואפילו אם גדלו ונלקטו בשביעית.

אבל ירקות, הולכין בהם לענין קדושת שביעית רק אחר הלקיטה שלהם מהשדה.

ומקשינן: והא דתנן, זה ששנינו במסכת זבים [ב ב]: בשבעה דרכים בודקין את הזב — יש לשאול:

21. הצלע נלקחה מאדם הראשון בלא ידיעתו מתוך התרדמה, והרי זה כאבידה, ולפיכך האשה

ג. לענין מעשרות ויש שנים שבהם מפרישים מעשר ראשון ומעשר שני, ויש שנים שמפרישים בהם מעשר ראשון ומעשר עני – באילן הולכים אחר שנת החנטה, ואילו בירקות הולכין אחר שנת הלקיטה.

כגון, אם החנטה היתה בשנה שנוהג בה מעשר עני ואילו הלקיטה היתה בשנה שנוהג בה מעשר שני, נוהג מעשר עני בפירות האילן האלו.

ואילו בירקות, נוהג מעשר שני, לפי שנת לקיטתן, ולא לפי שנת גידולן

והא דתנן (ביכורים ב ו): **אתרוג**, אף על פי שהוא מפירות האילן, אינו דומה לשאר האילנות לגמרי, אלא, הרי הוא **שוה לאילן בשלשה דרכים**:

[א] נוהג בו דין ערלה.

[ב] נוהג בו דין רבעי. (22)

[ג] לענין שביעית – הולכין בו אחר שנת החנטה.

ולירק הוא שוה בדרך אחד: לפי שנת לקיטתו – עישורו. (23)

וקשה: **ליתני דברים**, היה ראוי שהתנא ישנה "בשלשה דברים!" ולמה שנינו "בשלשה דרכים"?

ומתצינן: **משום דבעינן מתני סיפא**, משום שהוצרכנו לשנות בסיפא לשון דרך – "ולירק בדרך אחד" [וכפי שיבואר להלן], לכן אף ברישא שנינו "דרכים" ולא "דברים".

ומיד הגמרא תמהה: **סיפא נמי, ניתני "דבר"**. אף בסיפא עצמה היה ראוי לשנות "דבר" ולא "דרך"!

ומתצינן: **התם**, בסיפא [ששנינו אתרוג שוה ג-א לירק ב"דרך" אחד], **הא קמשמע לן**, את זאת בא התנא להשמיענו:

מהו הטעם שהאתרוג מתעשר כשעת לקיטתו [ולא כשעת חנטתו]? –

משום **דדרכיה** [שדרכו] **דאתרוג** הוא לגדול **בדרך הירק** –

מה ירק, **דרכו ליגדל על "כל מים"**, כשם שהירק זקוק להשקאה של מים שאובים, ואין מספיקים לו מי הגשמים היורדים

נקראת אבדה. מהרש"א [ע"ש].

22. כך פירש רש"י כאן. אבל במסכת ראש השנה [יד ב] פירש רש"י שאתרוג שוה לאילן שהולכין בו אחר החנטה לערלה ולרבעי.

ותמה עליו הריטב"א שם: הרי ערלה ורבעי אינם נוהגים בירקות כלל. [ואין הולכין בהם בירקות אחר הלקיטה, שהרי אינם נוהגים כלל!] ולכן פירש הריטב"א שם כפירוש רש"י כאן [שהאתרוג שוה לאילן לענין שנוהגים בו ערלה ורבעי].

אך הרשב"א והר"ן שם הסכימו עם דברי רש"י שם, וכן פירשו תוספות [להלן ג א ד"ה מה. ובתוס' שם]. ובזה ביארו מדוע לא שנינו דברים נוספים הנוהגים באתרוג ככאילן, כגון שהאתרוג הוא כאילן ואינו נחשב כלאים בכרם. [והיינו משום שהתנא מונה רק דברים הנוהגים באתרוג אחר חנטה או לקיטה].

23. להלן הגמרא מבארת מדוע אתרוג שונה משאר האילנות לענין המעשרות.